

מילה, אות ואבן

חנוך שלו
שליח לשעבר במלבורן (תשס"ג - תשס"ד)

תורה שבכתב ותורה שבעל-פה ניתנו לעם ישראל מסיני. כך אנו מחזיקים ומחונכים. בדרך כלל, אמירה זו נותנת תוקף מסיני לתורה שבעל פה העוברת מדור לדור ומבית מדרש אחד למשנהו, כך שהיא סומכת את התורה שבעל-פה אל התורה שבכתב.

מדוע יחס הסמיכות הוא תורה שבעל-פה הנסמכת אל התורה שבכתב? מדוע לא הפוך?

נדמה כי התשובה ברורה, וזו נובעת מיתרון מובהק של התורה שכתב וחסרון בולט של התורה שבעל-פה. התורה שבכתב נתפסת באופן ציורי ומוחשי בירידתו של משה רבינו עם לוחות אבן ממשיים בידיו. זו נראית כמו מתנה ממשית שניתן לקבלה מסיני וזה יתרון התורה שבכתב. לחסרונה של התורה שבעל פה עומדת עובדת היותה מלאה מחלוקת ואי-יציבות כביכול, וזו רחוקה מיני יום מדמיון הלוחות היציבים הניתנים באמת מוחלטת ממשיים.

יהא זה אתגר מורכב לקרוא את היקף פשט הפרשיות של יתרו, משפטים וכי-תשא ולהתוודע לאפשרות כי היחס בין התורות הפוך והתורה שבכתב היא שנסמכת על גבי התורה שבעל פה.

מפסוקי הפרשיות ניתן לזהות שהעם חווה את מעמד ההר פעמיים, במעמד הר סיני ובעליית משה לקבלת הלוחות. מעמד הר סיני מתרחש ביום מתן תורה, שמיעת עשרת הדברות. זהו אירוע שמיעתי ואפילו החווייה החזותית היא של קולות – "רואים את הקולות". זוהי חווייה שבעל פה, ואחרי שיאו בשמיעת עשרת הדברות, ממשיכה השמיעה אל פירוט המצוות בפרשת משפטים. השלב הראשון של נתינת תורה שבעל פה מסתיימת בירידתו של משה אל העם בפרק כ"ד, פסוק ג' – "ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו...נעשה". זוהי סיומה הראשון של חוויית קבלת התורה שבעל פה. ועוד לא פגשנו אות כתובה אחת. רק עכשיו, לאחר שמיעת התורה ואמירת "נעשה", אנו נפגשים עם הכתיבה של משה את התורה בפסוק ד' – "ויכתב משה את כל דברי ה'". ספר זה, הנקרא מעתה "ספר הברית", נקרא באזני העם. כלומר, הם שומעים בשנית את דברי ה' – אבל הפעם מהכתוב בספר הברית שכתב משה. על כך, עונה העם את המאמר הידוע יותר – "ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". קבלת תורה שבעל פה (יתרו ורוב משפטים) קודמת, בחוויית ישראל לקבלת ספר ואות כתובים (ספר הברית בסוף פרשת משפטים).

הפיכת יחס הסמיכות שתורה שבכתב נשענת על ההיענות השמיעתית וקבלת התורה שבעל פה חשובה בעיני לביסוס מהותי של תפיסתם של חז"ל את סמכותו של החכם. מדרש קהלת רבה (א, ב) מלמד אותנו שכל דבר שעתיד תלמיד ותיק ללמד כבר ניתן למשה בסיני. המדרש ממשיך – "כך, שמעת תורה מפי תלמיד חכם יהי בעיניך כאלו שמעוה אונך מהר סיני".

עתה, משביססנו את החווייה השמיעתית וקבלת התורה שבעל פה המתממשת אל האות הכתובה בספרו של משה, ספר הברית, ראוי העם להתקדם אל השלב הבא. עם שנשבע וקיבל על עצמו שלא לעבוד לאילי אבן ועץ, כסף וזהב, יכול עתה לקבל את לוחות האבן – "עלה אלי ההרה...ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם" (כ"ד, י"ב). ומשם פרוסה הדרך אל משכן עץ, וכלי משכן מעץ, זהב וכסף.

נדמה שאל מול פרשיות יתרו, משפטים, תרומה ותצווה – עומדות פרשיות כי תשא, ויקהל ופקודי כדי לבטא את המורכבות של העם במעבר אל המרחב המוחשי וניהול המתח הנכון שבין האלוקי לממשי. חטא העגל מגולל בתוכו את ההחטאה של העם – הפספוס של יכולתו להכיל בו-זמנית את המורכבות של אלוקי-מוחשי – לוחות אבן כתובים באצבע אלקים. ממילא, מובן יותר מעשה שבירת הלוחות של משה. משה מכיר בכך שהעם אינו בשל, להבנתו, להכיל את המורכבות של תורה שבכתב ברמה של אותיות אש על אבן א-לוקית. אסור שהלוחות יגיעו לידי העם.

המדרש רבה על פרשתנו (מ"ו, א'), ממשיל את מעשה שבירת הלוחות כך – משל לשר, שנטל אשה וכתב לה כתובה, ונתנה ביד השובבין. לאחר ימים יצא עליה שם רע. מה עשה השובבין? קרע את הכתובה. אמר: מוטב שתהא נדונית כפנויה, ולא כאשת איש.

אם הלוחות לא הגיעו אל הכלה – מעשה הנישואין לא הושלמו – וממילא העם נידון כפנויה ומעשה העגל אינו זנות, אובדן או עובדן אלילים במלואו.

אפשר ובכך אנחנו מעמיקים את ההבנה של הפסוקים בהושע (ב', כ"א-כ"ב):
"וארשתיך לי לעולם, וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת את ה".

מאז חטא העגל, עם ישראל מצוי בתהליך מתמשך של אירוסין. הנישואין, המתבטאים בקבלת לוחות ראשונים, לא התממשו, הכתובה נקרעה וליל הכלולות – האיחוד של השמיעה והראיה – של הקול ושל האבן – לא בא על מקומו. הפסוק מתאר בעצם את הדרך אל השלמת תהליך הנישואין בין הדוד והרעיה – בין עם ישראל אל הקב"ה. דרך צדק ומשפט מעורבים ומתובלים היטב בחסד וברחמים, יבוא העם לבנות אירוסין של אמונה שאינם רואים ורעים אם משה בושש לבוא ומתוך אמונה זו – נשלים דעת ה' – נישואין מלאים של ארץ מוחשית המלאה דעת את ה'. ידיעה המאחדת רוחני ומוחשי, בעל-פה ובכתב, מילה ואבן.

שבת שלום

לתגובות: shlevim@gmail.com
לאתר האישי של חנוך שלו לחץ כאן